ЈЕДНА КЊИГА О КЊИЗИ

АМАРАНТ БОРСУК, *КЊИГА*, ПРЕВОД СА ЕНГЛЕСКОГ МАШАН БОГДАНОВСКИ, БЕОГРАД: ЦЕНТАР ЗА ПРОМОЦИЈУ НАУКЕ, 2022, 277 СТР.

Јасмина Томашевић
Народна библиотека Србије, Београд
jasmina.tomasevic@nb.rs

УДК: 002(091)(049.32)
004.738.5:655.41(049.32)
655(049.32)

Шта је књига?
Књига је једно искуство... Књига почиње идејом. И завршава читаоцем.[1]

Амарант Борсук је америчка теоретичарка и песникиња која се формом књиге бави и у другим својим делима.[2] У Предговору, ауторка открива читаоцу да је инспирацију за писање оваквог дела црпела из „своје сопствене љубави" према књигама у свим њиховим облицима, која је почела још у раном детињству. На самом почетку, Борсук поставља питање које је заокупља кроз целу књигу: да ли ће књига доживети смрт услед развоја технологија. Ипак, како и сама наглашава, „уместо јадиковки над смрћу књиге или стварања дихотомије између штампаних и дигиталних медија, овај водич указује на континуитете, позиционирајући књигу као променљиву технологију и наглашавајући начине на које нас уметници у двадесетом и двадесет првом веку приморавају да изнова промишљамо и редефинишемо тај термин".[3]

---

1 Julie Chen, Clifton Meador, *How Books Work* (Berkeley: Flying Fish Press; Chicago: Center for Book and Paper, Columbia College, 2010), 2, 16.

2 Ауторка је и књиге *Између листа и екрана* (*Between Page and Screen*, 2012).

3 Амарант Борсук, *Књига*, прев. Машан Богдановски (Београд: Центар за промоцију науке, 2022), 15.

Понесена таквим мислима, указујући на етапе развоја коју је књига имала кроз време, ауторка не само да преиспитује различите форме писане речи, већ дефинише и пружа боље разумевање тога шта је уопште књига. Како и сама каже, нада се да ће појединим питањима постављеним у овој књизи подстаћи нова размишљања и „понудити стазу за напредовање заинтересованих да обликују будућност књиге".

Поред Предговора и Захвалности, књига се састоји из четири централна дела, у којима ауторка посматра *Књигу као објекат*, *Књигу као садржај*, *Књигу као идеју* и *Књигу као интерфејс*. Текст прате богате (али не и оптерећујуће) напомене са потребним појашњењима и коришћеном литературом, док у визуелизацији текста читаоцу *помажу* бројне илустрације. Тако се читаоци, неки сигурно и по први пут, упознају са изгледом књига савијених у хармонику из VIII века, раних штампарских радионица у Европи, различитих прототипа штампарских преса и машина за читање. Ауторка користи интердисциплинарни приступ и завидан број дела за писање ове књиге, о чему сведочи Библиографија. Књига је обогаћена и Хронологијом уз навођење свих битних датума за развој књиге, Глосаром са појединим стручним терминима, који олакшава разумевање текста, Листом илустрација, која, поред уобичајених формалности, садржи и податке о чувању ове културне баштине у институцијама широм света, Индексом, који олакшава брзу претрагу одређених појмова у тексту, и, коначно, одељком О ауторки, са основним биографским подацима о теоретичарки Борсук. Вредно је такође помена да ауторка наводи цитате из различитих дела у виду антрфилеа, којима обогаћује свој текст и ближе објашњава дефиницију књиге.

Ауторка нас води на путовање од глинених плочица насталих у Сумеру између 8500. и 8300. године пре н. е., преко папируса, пергамента и папира, „златног доба" исламске културе у VII веку, покушаја првих штампара, масовне производње књига уз доста експериментисања у XX веку, до дигитализације и е-књига, које преплављују тржиште у XXI веку, износећи често мање познате чињенице о развоју књиге и писане речи уопште. Тако се осврће на чињеницу да књига не само да је мењала свест људи, обогаћујући их знањем и идејама, већ је директно утицала на развој људске историје.[4]

Пружајући исцрпне информације, ауторка се бави (а уједно одаје и почаст) неким од имена која су развијала технику штампања пре Гутенберга, чијој је техници покретних слова претходио читав низ изума у том пољу. Борсук мења и наше устаљено виђење књиге; подсећа нас да савремени

4 Вероватно два најрепрезентативнија примера су процват исламске културе и ширење ислама, који су ишли раме уз раме са производњом папира, као и савијена књига, такозвана хармоника или кончертина, која је омогућавала приступ било ком делу текста, а због свог формата је била лака за ношење монасима који су је преносили између Индије и Кине, ширећи будизам.

читаоци узимају књигу „здраво за готово", без обзира на то што је некада имала сасвим другачији изглед од данашњег. Тако, књига није имала уобичајену насловну страну све до 1400. године, док се садржај, бројеви страница, заглавља и индекси који су олакшавали навигацију кроз текст појављују тек са развојем штампане књиге, која је наметала нове стандарде. Олакшавајући употребу књиге, нумерација страница се убрзо показала изузетно корисном првим штампарима, који су је заједно са заглављима укључили у књигу до XVII века.

Поред општеприхваћених норми о томе како једна књига треба да изгледа, ауторка указује и на тековине XX века, који је био најиновативнији у погледу експериментисања са новим формама. Довољно би било помислити на такозване уметничке књиге, књигу као виртуелну реалност, књигу као филмски простор (попут сликовница), интерактивне књиге швајцарског песника Дитриха Рота, које су биле различитих формата и са шлицом (*Shlitzbücher*). Истовремено је рађено на визуелном развоју књиге; у ери комерцијализације, штампари су постајали свесни да омот продаје књигу. Омот је дизајниран тако да у маси књига привуче пажњу потенцијалним читаоцима, који су се на полеђини књиге могли информисати о њеном садржају. Тако су, истиче Борсук, у првом плану америчке велике књижаре, које су примениле сортирање књига по жанровима, одиграле кључну улогу у претварању књиге у робу и допринеле да читаоци у својој променљивој перцепцији књигу почну да посматрају као *садржај*, а не као *објекат*. Немајући свест о томе, ми, читаоци XXI века, ушетаћемо у књижару пуну разноликости и шаренила у потрази за *садржајем* који нас интересује.

Поред физичке форме књиге, ауторка се бави идејом њене нематеријалности, односно књиге као *интерфејса*. Износећи податке о аудио-књигама, е-књигама и појединим дигиталним предностима, напомиње да је до тренутка писања ове књиге (2018) само у Интернет архиви похрањено више од 11 милиона дела. Ипак, и поред дигиталне експанзије услед развоја нових технологија, *традиционална* књига никада није престала да постоји. Према ауторкиним речима, дигитални уређаји нису читаоце удаљили од књиге, напротив, једна технологија није наследила другу и само је потврдила континуитет штампане речи која симултано постоји у више различитих форми.

Борсук освртом на историју књиге, која није ништа друго него историја самог човечанства, указује на књигу као на „променљиву технологију", која је морала да се супротстави изазовима времена и одговори на потребе различитог профила читалаца. Ауторка закључује да процес прилагођавања књиге читаоцима још увек није готов, иако штампани кодекс има стабилан живот већ преко пет стотина година. Књига ће наставити да се мења у складу са идејама и очекивањима коју читаоци од ње имају: „Као објекат,

садржај, идеја и интерфејс, књига мења нас док ми мењамо њу, слово по слово, страницу по страницу". Али, и поред променљиве природе која ће ићи у корак са временом, на нашу срећу, књига ће преживети, што негде са великом радошћу констатује и сама Борсук.

Књига је првобитно издата на енглеском,[5] а на нашем језику јој је живот удахнуо професор на Одељењу за филозофију Филозофског факултета Машан Богдановски, који је текст превео у духу нашег језика и учинио га лако читљивим и питким. Обухватајући период од првих писаних трагова древног света до пројеката дигитализације нашег доба, Борсук не само да у потпуности обједињује целину и обрађује тему, већ њена *Књиīа* представља јединствено дело овог типа. Одговарајући на питање шта је књига и са којим се све изазовима сусретала током времена, указује нам на њен неспорно велики значај у развоју цивилизације. Као таква, књига ће сигурно пронаћи своју публику у научним круговима и редовима библиотекара, али и код свих заљубљеника у књигу, који ће „ову материјалну подлогу за писани језик"[6] почети да посматрају другим очима.

5 Amaranth Borsuk, *The Book* (Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2018).

6 Jessica Brantley, "The Prehistory of the Book". *PMLA: Publications of the Modern Language Association of America* 124, 2 (2009): 632–639.